

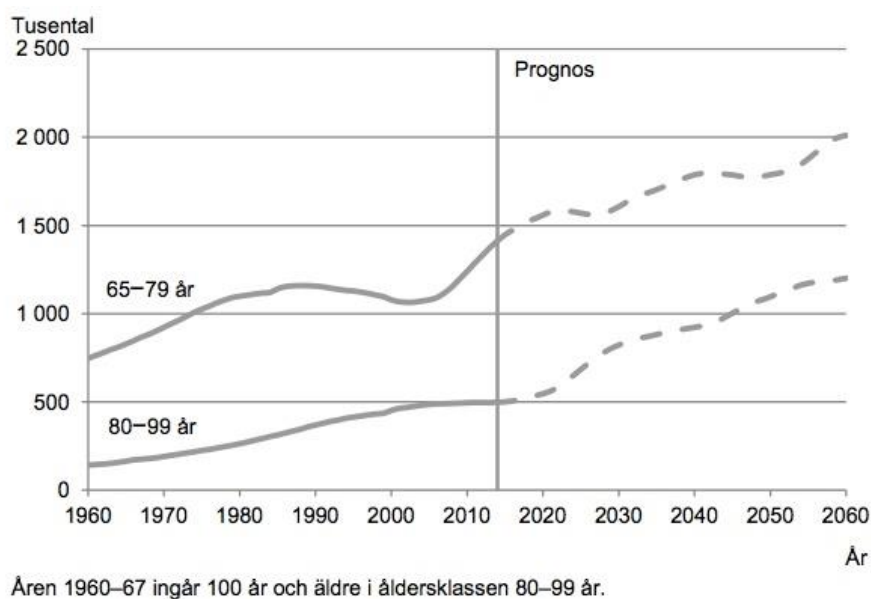
Hur ska framtidens äldreboende utformas?

Författare: Amanda Claesson Höjer, Lunds Tekniska Högskola

Boendet har en stark koppling till äldres livskvalitet. Utformningen av äldres boendemiljö är viktig då de spenderar mycket tid i och i nära anslutning till boendet. Boendemiljön påverkar hur trygg den boende känner sig där exempelvis hala golv eller dålig belysning kan skapa en otrygghetskänsla.

Sveriges befolkning ökar och antalet invånare över 65 väntas öka från 1,9 miljoner 2014 till över 3 miljoner 2060, se figur 1. Med en ökande äldre befolkning måste det byggas fler äldreboenden och regeringen håller på att ta fram en nationell kvalitetsplan för att se över de olika boendeformerna. De vill även se hur användningen av ny teknik kan främjas.

Utvecklingen av äldreboenden har gått framåt. År 1920 var lägenheterna runt nio kvadratmeter och idag är rummen oftast över 30 kvadratmeter med pentry och badrum. Socialstyrelsen har gjort flera undersökningar om hur äldre upplever sin boendesituation. Undersökningarna visar att över 60 procent av de äldre på vård och omsorgsboende känner oro och är ensamma.

Figur 1 Graf över den svenska befolkningen som var 65-79år och 80-99 år mellan år 1960-2014 samt prognos för år 2015-2060. Källa: Statistiska centralbyrån (2015) Sveriges framtida befolkning 2015-2060 - Demografiska rapporter 2015:2

Examensarbetet har fokuserat på parametrar som kan bidra till en bättre boendemiljö med avseende på:

- Säkerhet
- Kvalité
- Trygghet
- Social samvaro

Utifrån de fyra parametrarna har ett antal innovationsområden identifierats.

- Planlösning
- IT
- Hemkänsla
- Utemiljö
- Belysning
- Golv
- Lås

Äldreboendets definition och viktiga historiska händelser

Äldreboende, eller särskilt boende för äldre, definieras som

”boende som tillhandahåller bostäder eller platser för heldygnsvistelse tillsammans med insatser i form av vård och omsorg för äldre personer med behov av särskilt stöd”

För att få bo på ett äldreboende krävs att bistånd beviljas av kommunen. Äldreboende kan även kallas för vård- och omsorgsboende för äldre och ibland kallas det för gruppboende om boendet är avsett för dementa.

Det har under de senaste 25 åren skett två stora förändringar inom äldreomsorgen.

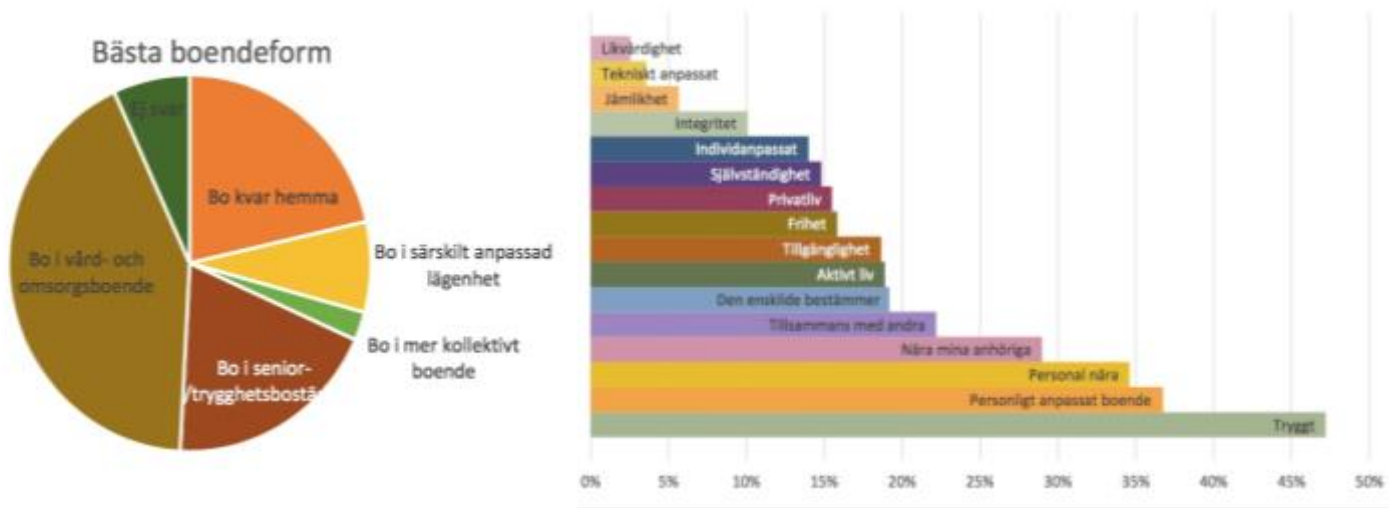
ÄDEL-reformen, trädde i kraft 1992 då det länge funnits en oklar ansvarsfördelning mellan kommun och landsting och många äldre som belastade sjukvården. Målet var att höja boendekvaliteten för de äldre och ta bort institutionsliknande karaktärsdrag. Ett större ansvar lades på kommunerna och kvarboendepincipen, där vården skulle komma till den äldre och inte tvärt om, lyftes fram. Vården utvecklades efter principer som riksdagen fastställt redan 1988: självbestämmande, integritet, trygghet och valfrihet.

LOV, Lagen om valfrihet, är den relativt ny lag som infördes 2009 och innebär att en privatperson själv kan välja leverantör av vård och omsorgstjänster som kommunen eller landstinget godkännt. Lagen måste inte användas av kommunen medan landstingen måste tillämpa den. LOV kan appliceras på olika tjänster såsom äldreboenden och familjerådgivning, men vanligast är hemtjänst som används av drygt 150 kommuner. Det är bara 15 kommuner som infört LOV vid upphandling av äldreboende.

Äldres boendepreferenser

Av de äldre så är det ofta de över 80 år som bor på ett äldreboende. De över 80 brukar kallas äldre äldre och det är de som har mest hälsoproblem och funktionsnedsättningar. Äldre är individer och har större spridning på vad de föredrar i jämförelse med yngre personer. Det beror på att de har levt längre och under den tiden fått olika erfarenheter och preferenser. Många äldre bor i villa. En fjärdedel av de som är över 85 år bor i villa medan bara 14 procent av de som är över 80 år bor på äldreboende.

Äldre tycker generellt att äldreboende är en bra boendeform men har vissa preferenser när det kommer till boende, se figur 2. Det är framför allt viktigt för dem att kunna välja var de ska bo och att få komma ut när de behöver det, se figur 2.

Figur 2 TV Bästa boendeformen och TH de ord som beskriver framtidens äldreboende bäst enligt de äldre i Örebro kommun. Källa: Örebro kommun (2015) Så vill vi ha det som äldre - Rapport avseende medborgardialogen för Sveriges bästa äldreomsorg i Örebro kommun

Äldreboenden i andra länder

I andra länder finns det några olika typer av äldreboenden. I USA finns Green House-modellen som bygger på att äldreboendet ska vara utformat så som en hemmiljö. Modellen grundades 2001 och idag finns det över 200 Green House-boenden. Green House boenden ska både på in- och utsidan se ut som ett hem och passa in i området det ligger i. I varje hem bor 10–12 äldre som alla har eget rum och badrum. Alla hus har samma skala som ett vanligt hem med en planlösning där vardagsrummet och köket är husets hjärta. Stor vikt läggs på att atmosfären ska vara som i ett hem med samma inredning och möjlighet att komma ut på en terrass eller i en trädgård. I olika jämförelser med traditionella äldreboenden i USA har Green House visat sig ha flera fördelar. Personalen har kunnat spendera mer tid med de boende delvis för att planlösningen gör det möjligt att interagera med de boende samtidigt som arbetsuppgifter utförs. Det finns även en vilja att åka längre och att betala mer för ett Green House-boende än ett traditionellt boende.

Eden-alternativet är en annan modell där grundtanken är att minska känslan av tristess och hjälplöshet hos äldre. Modellen grundades 1991 och en stor del av modellen går ut på att föra in barn, djur och natur i de äldres vardag. Det krävs inte några fysiska förändringar av det traditionella äldreboendet men det uppmuntras. I undersökningar där fem boenden gjorts om från traditionella amerikanska äldreboenden till Eden-anpassade boenden minskade beteenderelaterade incidenter och antalet äldre som var sängbundna samtidigt som personalens frånvaro nästan halverades. Eden alternativet finns i stora delar av världen, även i Sverige.

I Hogewey i Nederländerna har en liten by anpassad till dementa byggts upp. Konceptet började utvecklas redan 1992 och 2009 byggdes byn upp. Byn har designats för att passa in i området och har bostadshus, affärer, restauranger och torg som vilken annan by som helst. Byn är hem åt 152 dementa äldre som bor i små grupper i 25 olika hus. De boende har eget rum men delar vardagsrum, kök och badrum som i ett vanligt hus. Hemmen är indelade i olika livsstilar, bland annat kulturell, urban, överklass, och indonesisk, där inredning och aktiviteter är anpassade efter vad den äldre är van vid. Byn är utformad så att de äldre kan röra sig fritt på hela området när som helst under dygnet och är designad för att den demente inte ska mötas av låsta dörrar eller slutet av en korridor. Efter att Hogewey byggts

om från ett traditionellt boende till en demens-by minskade användningen av psykofarmaka från att 50 procent varit medicinerade till att bara 20 procent behövde medicineras.

Fallstudie

Arbetet har utförts som en fallstudie på tre stycken äldreboenden som alla har utvecklats av Skanska och har varit inflyttningsklara de senaste sju åren. De tre boenden som har undersökts kan ses i figur 3 och är:

- Boklundens i Burlövs kommun, färdigbyggt 2011
- Vikaholmsallén i Växjö kommun, färdigbyggt 2015
- Trädgårdarna i Örebro kommun, färdigbyggt 2016

För varje fall har minst en enhetschef, undersköterska och någon som är ansvarig för äldres boende på kommunen intervjuats.

Figur 3 TV: Trädgårdarnas äldreboende, TH överst: Boklundens äldreboende, TH nederst: Vikaholmsallén.
Använda med tillstånd av Skanska

Resultat

Utifrån teori och intervjuer har ett resultat om hur framtidens äldreboende bör utformats erhållits. Generellt sett är den äldre befolkningen en grupp som har större individuella preferenser än den yngre. Det finns några faktorer som trygghet, att boendet är personligt anpassat och att få bo tillsammans med andra, som många äldre föredrar. Äldre efterfrågar mer inflytande över sin boendesituation och fler boendeformer att välja på. Då andelen dementa ökar kommer det att krävas att fler boenden demensanpassas.

Korridorer uppfattas som institutionella och bidrar till att personalen får springa långa sträckor och gör det svårare för äldre med kognitiva funktionsnedsättningar som demens att orientera sig och hitta till gemensamma ytor. En planlösning där de allmänna utrymmena är i

centrum och alla boenderum ligger i direkt anslutning till de allmänna ytorna är att föredra. Det finns en del äldre som skulle vilja ha större rum och även en del äldre som knappt använder sitt rum utan trivs i de allmänna utrymmena. En större variation i storlek på rum skulle vara att föredra. På varje avdelning bör det inte vara mer än 10 lägenheter för att de som har utvecklat en demenssjukdom ska trivas och för att personalen ska känna att de har kontroll. De boende föredrar olika saker på sina rum men generellt sätt är det få som använder spisplattorna. Många skulle vilja ha en fransk balkong vilket även personalen tycker skulle vara fördelaktigt för att kunna vädra.

Det finns en stor vilja bland de äldre att framför allt använda skärmar som minnesstöd och för att lättare kunna kommunicera. Personalen efterfrågar ett system där de kan signera medicin och dokumentera enkelt på en skärm. I pilotprojekt som genomförts har användandet av skärmar varit mycket uppskattat av både boende, anhöriga och personal. Det finns inte så stor kunskap om vad för olika IT-verktyg som finns på marknaden så ett bättre samarbete mellan IT-företag och kommuner och privata aktörer skulle behövas. Det skulle även behövas en bättre samordning för att alla de olika verktyg som används ska fungera tillsammans.

Det som äldre värderar allra mest med sitt boende är utomhusmiljön. De trädgårdar som byggs på dagens äldreboenden har mycket växtlighet som även lockar till sig djur som fjärilar och ofta har inslag av vatten. Det finns även möjlighet att odla i odlingslådor, träna i utegymmet eller bara sitta på en parkbänk och njuta av naturen. Gröna miljöer har en läkande effekt och störst resultat har setts på de som är svårt sjuka, vilket de boende på äldreboende ofta är.

De olika lås som finns på äldreboenden tycker personal generellt sett fungerar bra. Det är inte alla som använder sig av den senaste positioneringstekniken för att lokalisera de äldre men det som används upplevs fungera. Det finns en del problem vid ytterdörren där den ofta inte går igen som den ska och även en viss osäkerhet om vem det är som släpps in med porttelefonen. På boenden som ligger i stadsmiljö bör det finnas kamera på porttelefonen och i vissa fall även övervakningskamera för att personalen ska känna sig trygg.

Golv som ligger direkt på betongplattan gör att personalen får en sämre arbetsmiljö. Golven på äldreboende bör vara uppbyggda för att ge mer svikt och minska risken för arbetsskador. De ytskikt på golv som finns idag upplevs av personalen ofta som svårstädade och som att de slits snabbt. Trägolvet eller träliknande golv uppfattas dock ge ett trevligt och hemligt intryck. Det finns ett intresse av stötdämpande golv som ska minska risken för frakturer vid fall men många efterfrågar fler studier på hållbarhet och kostnadseffektivitet.

Dimmers på belysningen uppskattas där det finns och är efterfrågat där det inte finns. Det finns idag avancerade belysningssystem som få inom vården har hört talas om och som det inte finns så mycket forskning på. Det hade behövts fler studier om dessa dynamiska ljussystem innan det går att säga om de bör användas på äldreboenden. Ljudmiljön uppfattas av personalen som bra med få undantag. Myndigheten för delaktighet rekommenderar dock att alla larm ska vara i form av vibrationer eller meddelande på skärmar för att inte störa de boende med demens som har svårt att stänga ute bakgrundsljud.